

3. Агевелян В.С. Психолого-педагогическая диагностика и регуляция психологического состояния учителя в учебном процессе / В.С. Агевелян. – Челябинск : Челябинский ун-т, 2001. – 44 с.
4. Антонова О.Є. Розвиток педагогічної обдарованості майбутнього вчителя як педагогічна проблема / О.Є. Антонова // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі і вузі. – 2002. – № 3. – С. 182–185.
5. Айсмонтас Б.Б. Некоторые психолого-педагогические особенности создания и использования компьютерных обучающих программ в вузе / Б.Б. Айсмонтас // Психологическая наука и образование. – 2004. – № 4. – С. 51–59.
6. Балабанова Л.В. Управління персоналом / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак. – К. : Професіонал, 2006. – 512 с.
7. Корольчук М.С. Психодіагностика / М.С. Корольчук, В.І. Осьодло. – К. : Ніка-Центр, 2007. – 400 с.
8. Аванесов В.С. Научные проблемы тестового контроля знаний / В.С. Аванесов. – М. : Исследовательский Центр, 1994. – 135 с.
9. Петровский А.В. Введение в психологию / А.В. Петровский. – М. : Академия, 1995. – 496 с.
10. Айвазян С.А. Прикладная статистика. Классификация и снижение размерности / С.А. Айвазян, В.М. Бухштабер, Е.С. Енюков. – М. : Статистика, 1989. – 608 с.

КРАВЧЕНКО І.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ВЧИНКІВ У ДІТЕЙ

В умовах розбудови незалежної демократичної держави проблема виховання високоморальної особистості набуває особливого значення.

Це знайшло втілення у державних національних програмах “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), “Діти України”; Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”; Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності; в Указі Президента України “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян”; Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (М. Бахтін, Л. Буєва, А. Гусейнов, В. Сухомлинський, Д. Шимановський, К. Чорна та багато інших) свідчить про те, що досі не існує єдиного підходу і погляду щодо сутності та структури морального вчинку, як немає і певної системи у визначенні змісту, форм і методів формування моральних вчинків у дітей підліткового віку в позакласній діяльності.

Мета статті – визначити сутність, структуру та критерії сформованості морального вчинку у підлітків.

Аналіз філософських джерел свідчить про те, що мораль, моральна поведінка, моральний вчинок на всіх етапах розвитку людського суспільства перебували в епіцентрі уваги дослідників і їх наукових пошуків. Так, у поглядах античних філософів (Арістотель, Демокріт, Піттак, Хілон) набула поширення думка про те, що сформованість моральної поведінки і вчинків у людини є запорукою гармонійного справедливого, демократичного суспільства.

Середньовічна патристична філософія А. Августина, Ф. Аквінського розглядала вчинок на перетині двох меж – людського і божественного, тоді як в епоху Відродження у працях Д. Локка заперечується іманентна природа морального вчинку.

Трансцедентна природа морального вчинку досліджувалась у класичній німецькій філософії І. Кантом, Г. Гегелем.

Розуміння морального вчинку у класичній німецькій філософії має багато спільного з матеріалістичним підходом у дослідженні цього явища К. Марксом, який характеризував вчинок у руслі діалектичної суперечності між людською дієвістю і людським стражданням.

Дослідження М. Бахтіна сконцентрувалися навколо вивчення морального вчинку – логоса.

У сучасних наукових дослідженнях Г. Акуленко, С. Анісімова, Л. Архангельського, А. Гусейнова, Г. Гумницького, О. Дробницького, В. Лозової, П. Москаленко моральний вчинок розглядається через ставлення людини до людини, до самого себе, до суспільства, до природи.

Психологічна наука досліджує механізми поведінки людини через її вчинки. У зарубіжній і вітчизняній психології у дослідженні явища морального вчинку можна виділити ряд таких напрямів: інтроспективний (Т. Ліппс), позитивістський (Е. Мейман, Б. Рассел), натуралістичний (І. Павлов, І. Сеченов, В. Бехтерев), культурно-історичний (Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн), особистісно зорієнтований (І. Бех).

На думку відомих психологів К. Абульханової-Славської, В. Роменця, О. Ткаченко, М. Ярошевського, моральний вчинок є осередком і головним предметом психології, а саме завдання наукової психології полягає в розкритті вчинкової природи у всіх її проявах.

У педагогіці також знайшли відображення суперечності як природи, так і структури та специфіки формування морально-духовних вчинків у дітей. Праці Г. Ващенка, А. Макаренка, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського з проблем формування моральної поведінки і моральних вчинків є основою сучасної педагогічної науки виховання моральної особистості у поєднанні з досягненнями сучасної педагогічної теорії і практики.

Здійснення моральних вчинків дітьми сприяє формуванню в них особистісно та суспільно значущих зразків поведінки. Моральний вчинок у житті дитини має непересічне значення у її морально-духовному зростанні та творенні нею власної системи моральних цінностей.

Моральна цінність вчинку великою мірою залежить від того, в ім'я чого і для чого він здійснюється, від засобів обраних для досягнення мети, від обставин, за яких він здійснюється і, звичайно, від результату, від особистісної і суспільної значущості вчинку та його оцінювання оточуючими. Виступаючи функціональною одиницею конкретної моральної дії, що реалізується у моральних відносинах, моральний вчинок набуває соціального змісту і спрямованості.

Моральний вчинок є складовою моральної діяльності та моральної поведінки, характеризується цілісністю з погляду єдності мотивів, результатів, намірів і справ, цілей і засобів та відповідає моральним принципам як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Дослідження морального вчинку будуються з урахуванням динамічних ознак структури та процесуального змісту самого поняття.

Моральний вчинок характеризується також внутрішньою структурою і відображає різноманітні зв'язки між його компонентами: аксіологічним, мотиваційно-чуттєвим, когнітивним, практичним, самотворчим. Структура морального вчинку виступає цілісною статистичною і динамічною системою, яка фіксує особливості і потреби сучасного виховання (рис.).

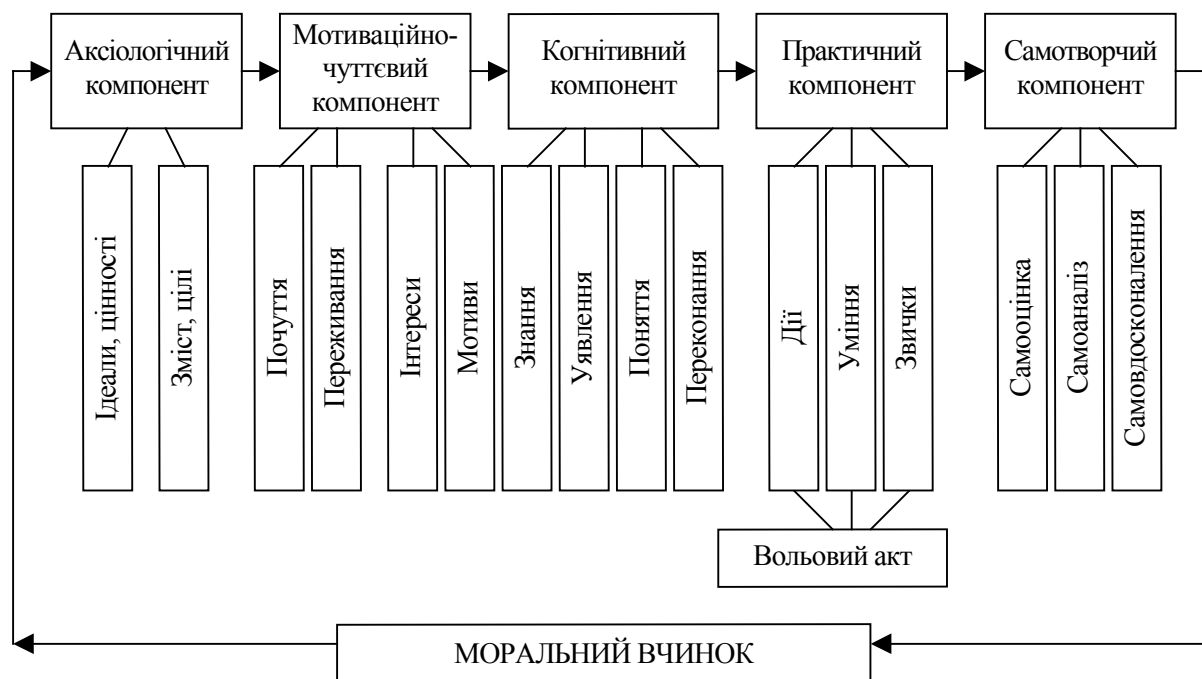

Рис. Структура морального вчинку

Структурні компоненти морального вчинку дали змогу виявити найважливіші критерії: когнітивний, мотиваційний, діяльний, цілепокладання, якісний.

У формуванні моральних вчинків підлітковий вік є найбільш сензитивним, оскільки пов'язується із свідомим моральним вибором. Діти підліткового віку інтенсивно накопичують досвід моральної і соціально значущої поведінки, інтеріоризуючи і апробовуючи його у власній життєдіяльності. Вони здатні самостійно формувати й контролювати власну моральну сферу і вчинок для них набуває смисложиттєвого значення.

У своїх моральних вчинках підлітки відтворюють, стверджують ті моральні еталони, на які вони орієнтуються у житті і які є для них ідеалом. У них діти намагаються вплинути на ситуацію відповідно до власного розуміння моральності.

Отримані в процесі констатувального етапу експерименту дані про стан формування у підлітків моральних вчинків у позакласній роботі загальноосвітньої школи дали змогу виділити три групи респондентів за різними рівнями сформованості.

Високому рівню сформованості у підлітків моральних вчинків властиво те, що діти повною мірою володіють знаннями про мораль, етику і культуру відносин між людьми та усвідомлюють її цінність. Поведінка дітей цього віку відповідає моральним і суспільним нормам і законам. Моральним вчинкам характерні свідомий вибір і альтруїстичні мотиви.

Достатній рівень сформованості моральних вчинків у підлітків характеризує те, що діти цієї групи хоча й мають у цілому знання про мораль і культуру поведінки та спілкування, проте вони є неповними і недостатніми. Поведінка підлітків цієї групи визначається егоїстичними і ситуативними мотивами в їх моральних вчинках, і не свідчить про їх особистісну значущість.

Низькому рівню сформованості моральних вчинків у підлітків властиво те, що підлітки мають недостатні, часто деформовані моральні знання і поняття. Поведінка дітей цієї групи не відповідає вимогам, що ставляться перед ними, як внаслідок недостатності знань, так і через недостатній розвиток мотиваційної сфери. Здебільшого поведінка таких підлітків визначається їх егоїстичним вибором без урахування інтересів інших.

Констатувальний етап експерименту засвідчив, що моральна поведінка підлітків значною мірою зумовлюється їхніми віковими особливостями. У ході констатувального етапу експерименту лише 9,4% школярів 5–9-х класів від загальної кількості обстежених нами показали високий рівень сформованості морального вчинку, 37,5% – достатній, 53,1% – низький.

У поведінці дітей спостерігається яскраво виражений прагматизм, егоцентризм, нігілізм, невміння будувати суспільно значущі відносини з оточуючими, небажання брати на себе відповідальність за власні дії, низький рівень загальної культури і культури поведінки.

Однією з причин такого стану є недостатній рівень підготовленості вчителів до формування у підлітків готовності до морального вчинку. Підтвердилося положення гіпотези про низький рівень використання особистісно орієнтованої технології у позакласній роботі.

Отримані під час констатувального етапу експерименту показники ми враховували у подальшій дослідно-експериментальній роботі, спрямованій на пошук ефективних напрямів формування моральних вчинків у підлітків в умовах позакласної роботи, виявленні психолого-педагогічних умов ефективного впливу на моральну поведінку та самовиховання і самовдосконалення у цій сфері.

Висновки. Таким чином, виявлені основні тенденції у дослідженні морального вчинку дають можливість розглядати його у складі моральної діяльності та моральної поведінки людини через єдність мотивів і результатів, намірів і справ, цілей і засобів, що відповідає моральним принципам особистості й суспільства.

Структурні компоненти морального вчинку (аксіологічний, мотиваційно-чуттєвий, когнітивний, практичний, самотворчий) визначають основні етапи формування морального вчинку у підлітків у позакласній роботі загальноосвітньої школи. Це дало змогу виявити характерологічні якості дітей підліткового віку, на основі яких формується здатність до моральних

вчинків і моральної поведінки, що є відображенням об'єктивних закономірностей морального становлення особистості. Ефективність формування моральних вчинків у підлітків забезпечується у різних видах позакласної діяльності за ініціативи самих учнів та заохочення їх вчителями до морального зростання й самовиховання.

Література

1. Анисимов С.Ф. Мораль и поведение / С.Ф. Анисимов. – М. : Мысль, 1985. – 142 с.
2. Аристотель. О душе / Аристотель. – М. : Соцэкгиз, 1937. – 122 с.
3. Бахтин М.М. К философии поступка / М.М. Бахтин // Философия и социология науки и техники : Ежегодник 1984–1985 гг. – М., 1986. – С. 3–68.
4. Бех И.Д. Нравственность личности: стратегия становления / И.Д. Бех. – Ровно : РИО управления по печати, 1991. – 146 с.
5. Зосимовский А.В. О моральной оценке поступков учащихся / А.В. Зосимовский // Советская педагогика. – 1976. – № 7. – С. 21–26.
6. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання / В.І. Лозова, А.В. Троцько. – Харків : ОВС, 2002. – 400 с.

КРАВЧЕНКО О.Г.

СТРУКТУРА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Одним із основних способів аналізу правової культури є структурно-функціональний підхід, що дає змогу виявити й охарактеризувати її структурні елементи та їх функції.

Мета статті – розглянути структуру правової культури.

Зазвичай у структурі правової культури виділяють дві основні сукупності елементів – правова свідомість (правосвідомість) і правова поведінка. Інші автори відносять до структурних елементів правової культури ще й правові установи, що забезпечують правовий контроль, регулювання й виконання права, а також критерії політичного оцінювання права й правової поведінки, правову науку. Однак подібний розширювальний підхід призводить до ототожнення правової культури з усією правовою системою, породжуючи сумніви у доцільності її виділення як особливої категорії, оскільки вона може бути замінена іншими юридичними поняттями.

Найбільш істотну роль дослідники відводять правосвідомості, оскільки саме вона зрештою і визначає поведінку. При цьому роль правосвідомості не обмежено однією стороною правової дії, вона включена як у процес правотворчості, так і в процес реалізації права, наявна в усіх елементах правового регулювання, прийняття, юридичних рішень, на які нерідко впливають внутрішні переконання відповідних посадових осіб.

Питання про співвідношення правосвідомості й правової культури спричинило певну дискусію в юридичній науці [1]. Деякі автори вважають правову культуру елементом правосвідомості. Однак правову культуру не можна повністю ототожнити із частиною правосвідомості, оскільки вона виражається не лише в ідеалах, а й у правовій взаємодії суб'єктів. Отже, правосвідомість розглядається як одна з форм суспільної свідомості, що відображає ставлення людей до права й є регулятором юридично значущої поведінки. Цієї позиції дотримується значна частина дослідників цієї проблеми.